ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (print) ISSN 2663-0273 (online)

2020. Vol. 12. Issue 1.

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Олександра Сергіївна Двуреченська

Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Дніпровський національний університет імені
Олеса Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна

E-mail: sar04@i.ua, +380563749869, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7786-024X>

Oleksandra Dvurechenska

PhD in Historical Science, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
International Relations,
Oles Honchar Dnipro National University Gagarina,
Gagarina Ave., 72, Dnipro, 49000, Ukraine

УДК 327.7

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ІЗ ЗАБОРОНИ ХІМІЧНОЇ ЗБРОЇ: СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

Received 08 April 2020; revised 18 May 2020; accepted 13 June 2020

DOI: 10.15421/352021

Анотація

Досліджено специфіку функціонування Організації із заборони хімічної зброї. Встановлено компетенції і порядок формування провідних установ організації. Розкрито потенціал організації у забезпеченні міжнародної хімічної безпеки. Встановлено повноваження організації щодо порушників міжнародного права у сфері хімічної безпеки. Розкрито роль Організації із заборони хімічної зброї як провідної контролюючої установи у реалізації положень Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення. Визначено взаємовідносини організації з країнами-членами, міжнародними організаціями, представниками хімічної промисловості та громадянського суспільства. Підкреслено зв'язок організації з ООН.

Доводиться, що Організація із заборони хімічної зброї є провідним багатостороннім об'єднанням в системі світової хімічної безпеки, яке сприяє врегулюванню міжнародних відносин щодо знищення хімічної зброї, контролю над хімічною зброєю, розробки, виробництва, накопичення хімічних речовин прямого та подвійного призначення. Встановлено, що провідними структурами організації є Конференція держав-учасниць, Виконавча рада, Технічний секретаріат, Науково-консультативна рада, Комісія з питань конфіденційності та Консультативний орган з адміністративних та фінансових питань. Серед провідних напрямів практичної діяльності організації важливу роль відіграють інспекції, оскільки дозволяють представникам установи з'ясувати стан хімічної безпеки на окремих територіях та сприяють підтримки довіри між світовими акторами, обмін інформацією між країнами-учасницями та допомога державам, які постраждали від використання хімічної зброї, або прагнуть вдосконалити систему хімічної безпеки. Аналіз діяльності організації доводить, що установа постійно корегує методи реалізації своїх функцій у відповідності із новими світовими загрозами, бере участь у створенні нових міжнародних норм у сфері хімічної безпеки, а також, за погодженням з ООН, відбувається розширення її повноважень.

Встановлено, що існуюча структура та способи діяльності дозволяють Організації із заборони хімічної зброї забезпечувати міжнародну хімічну безпеку та оперативно реагувати на її порушення.

Ключові слова: *Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення; Організація із заборони хімічної зброї; хімічна зброя; хімічна безпека; хімічне роззброєння; хімічний захист.*

The mechanism of functioning of the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons: structure and main activities

Abstract

The specific features of the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons have been investigated. The competencies and the order of formation of leading institutions of the organization are established. The potential of the organization in ensuring international chemical safety is revealed. The authority of the

organization to violate international law in the field of chemical safety has been established. The role of the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons as a leading controlling institution in the implementation of the provisions of the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction is disclosed. Relations between the organization and its member states, international organizations, representatives of the chemical industry and civil society have been identified. The organization's relationship with the UN is emphasized.

It is argued that the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons is a leading multilateral organization in the world chemical security system that promotes the settlement of international relations in the field of chemical weapons destruction, chemical weapons control, development, production, accumulation of direct and dual-use chemicals. The leading structures of the organization were found to be the Conference of the States Parties, the Executive Council, the Technical Secretariat, the Scientific Advisory Board, the Confidentiality Commission, the Advisory Body on Administrative and Financial Matters. Inspections play an important role in the organization's leadership, as they allow representatives of the agency to find out about the chemical security of individual territories and help maintain trust between global actors, exchange of information between participating countries, and assistance to countries affected by chemical weapons, or seeking to improve the chemical safety system. The analysis of the organization's activities proves that the institution constantly adjusts the methods of its functions implementation in accordance with the new world threats, participates in the creation of new international norms in the field of chemical safety, and, in agreement with the UN, is expanding its powers.

It is established that the existing structure and activities allow the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons to ensure international chemical security and to respond promptly to its violations.

Keywords: *Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling, Use of Chemical Weapons and on Their Destruction; Organization for the Prohibition of Chemical Weapons; chemical weapons; chemical safety; chemical disarmament; chemical protection.*

Механизм функционирования Организации по запрещению химического оружия: структура и основные направления деятельности

Аннотация

Исследована специфика функционирования Организации по запрещению химического оружия. Установлено компетенции и порядок формирования основных органов организации. Раскрыт потенциал организации в обеспечении международной химической безопасности. Установлены полномочия организации в отношении нарушителей международного права в сфере химической безопасности. Раскрыта роль Организации по запрещению химического оружия как ведущего контролирующего объединения в реализации положений Конвенции о запрещении разработки, производства, накопления и применения химического оружия и о его уничтожении. Определены взаимоотношения организации со странами-членами, международными организациями, представителями химической промышленности и гражданского общества. Подчёркнута связь организации с ООН.

Доказывается, что Организация по запрещению химического оружия является ведущим многосторонним объединением в системе мировой химической безопасности, которое способствует урегулированию международных отношений по уничтожению химического оружия, контролю над химическим оружием, разработки, производства, накопления химических веществ прямого и двойного назначения. Установлено, что ведущими органами организации является Конференция государств-участников, Исполнительный совет, Технический секретариат, Научно-консультативный совет, Комиссия по вопросам конфиденциальности и Консультативный орган по административным и финансовым вопросам. Среди ведущих направлений практической деятельности организации важную роль играют инспекции, поскольку позволяют представителям учреждения выяснить состояние химической безопасности на отдельных территориях и способствуют поддержанию доверия между мировыми акторами, обмен информацией между странами-участницами и помощь государствам, пострадавшим от применения химического оружия, или стремятся усовершенствовать систему химической безопасности. Анализ деятельности организации доказывает, что объединение постоянно корректирует методы реализации своих функций в соответствии с новыми мировыми угрозами, участвует в создании новых международных норм в сфере химической безопасности, а также по

согласованию с ООН, происходит расширение его полномочий.

Установлено, что существующая структура и способы деятельности позволяют Организация по запрещению химического оружия обеспечивать международную химическую безопасность и оперативно реагировать на ее нарушения.

Ключевые слова: Конвенция о запрещении разработки, производства, накопления и применения химического оружия и о его уничтожении; Организация по запрещению химического оружия; химическое оружие; химическая безопасность; химическое разоружение; химическая защита.

Постановка проблеми.

Проблема забезпечення світової хімічної безпеки обумовлюється продовження використання хімічних речовин під час військових дій, у терористичних актах, на промислових підприємствах та у повсякденному житті людей. У ХХІ ст. у світі продовжують лишатися країни, які офіційно володіють хімічною зброєю та можуть становити потенційну загрозу міжнародній безпеці. На території більшості країн хімічна зброя відсутня, однак у промисловості та побуті використовується значна кількість хімічних речовин, які можуть нанести шкоду населенню, навколишньому середовищу й стати основою для виготовлення хімічної зброї. Також по території майже всіх країн світу відбувається транспортування хімічних речовин, які можуть становити потенційну небезпеку для громадян та спричинити екологічну катастрофу. Хімічні речовин мають властивість дуже швидко розповсюджуватися у воді та повітрі, що суттєво ускладнює створення системи хімічного захисту. Крім того, хімічна катастрофа в межах однієї держави може становити загрозу для цілого регіону. Дані чинники актуалізують розвиток міжнародного співробітництва у сфері створення ефективної системи світової хімічної безпеки.

У ХХ ст. представниками світового співтовариства був започаткований процес формування міжнародної правової бази та інтеграційних утворень щодо забезпечення хімічної безпеки. Провідним документом у сфері контролю за хімічними речовинами є Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення (КХЗ), яка набула чинності у 1997 р. Контроль за реалізацією положень Конвенції здійснює Організація із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ). Україна ратифікувала Конвенцію та є повноправним членом ОЗХЗ. На пе-

ріод з 2018 по 2020 рр. кандидатуру України затвердили на членство у Виконавчій раді ОЗХЗ, тому дослідження особливостей функціонування ОЗХЗ дозволяє також з'ясувати потенціал організації у забезпеченні хімічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика функціонування ОЗХЗ знайшла широке відображення переважно в нормативних документах, пов'язаних з діяльністю організації та регулюванням міжнародних відносин в галузі хімічної безпеки [Handbook on Chemicals 2019; OPCW Mission Statement 2020; Status of the OPCW's Contribution 2019]. Звіти про діяльність ОЗХЗ дозволяють визначити провідні напрями та зробити висновки про результати діяльності організації [Report of the Forty-Fifth Session 2018; Report of the OPCW 2018]. Діяльність ОЗХЗ побіжно розглядається в дослідженнях українських вчених присвячених забезпеченню хімічної безпеки в Україні та світі. Доктор медичних наук О.Є.Левченко аналізує рівень хімічної безпеки в Україні та визначає необхідність міжнародного співробітництва держави в цій галузі [Левченко 2014]. Кандидат біологічних наук С.М.Кучеренко досліджує основні положення Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення й розкриває механізми реалізації документу [Кучеренко 1999]. У колективній праці київських дослідників розкривається небезпека хімічного тероризму та здатність міжнародних установ протидіяти цій загрозі [Тероризм: сучасний стан 2003]. Незважаючи на актуальність забезпечення хімічної безпеки у ХХІ ст., відсутні комплексні дослідження, присвячені діяльності Організації із заборони хімічної зброї як важливого елемента системи міжнародної хімічної без-

пеки.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні функціонування Організації із заборони хімічної зброї як провідної установи у забезпеченні міжнародної хімічної безпеки та визначенні актуальності продовження співпраці України з ОЗХЗ.

Виклад основного матеріалу.

ОЗХЗ була заснована у 1997 р. за підтримки ООН і по суті є виконавчим органом КХЗ. Приєднання до Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення означає автоматичне набуття членства в ОЗХЗ. Членами організації на 2018 р. є 193 держави. Основна мета ОЗХЗ полягає у запобіганні використанню хімічних речовин під час військових конфліктів та зміцненні міжнародної безпеки, тому сфера інтересів організації охоплює усі галузі, де використовуються хімічні речовини прямого та подвійного призначення. ОЗХЗ прагне до встановлення міжнародного контролю за роззброєнням та нерозповсюдженням хімічної зброї, а також до приєднання до КХЗ усіх країн світу. Кінцева мета ОЗХЗ полягає у повне позбавлення світу від хімічної зброї.

Основна діяльність ОЗХЗ відбувається через обстеження та контроль за дотриманням положень КХЗ та спрямована на знищення запасів хімічної зброї у світі і забезпечення міжнародної безпеки, а основним замовником ОЗХЗ є ООН. Інституційна структура ОЗХЗ представлена Конференцією держав-учасниць, Виконавчою радою та Технічним секретаріатом. Головною установою є Конференція держав-учасниць, яка здійснює нагляд за імплементацією КХЗ та діяльністю Виконавчої ради та технічного секретаріату. За необхідності Конференція має повноваження створювати допоміжні органи, необхідні для виконання своїх функцій. До основних функцій Конференції належать ухвалення бюджету, встановлення розміру членських внесків країн-учасниць, формування щорічної програми діяльності організації, створення Добровільного фонду допомоги, затвердження річного звіту організації, обрання членів Виконавчої ради й призначення Голови, сприяння міжна-

родному співробітництву в хімічній галузі та використання хімії в мирних цілях, спостереження за впливом науково-технічного розвитку на хімічну безпеку [Conference of the States Parties 2020]. Виконавча рада також має право вирішувати питання щодо покарання країн-порушниць КХЗ з метою забезпечення виконання положень Конвенції. У якості санкцій може бути припинення або обмеження прав та привілеїв держави. В разі серйозних порушень норм міжнародного права Конференція ОЗХЗ може передати питання на розгляд Генеральній Асамблеї та Раді Безпеці ООН. У якості покарання не може бути застосовано виключення з ОЗХЗ, оскільки це буде означати й виключення з КХЗ.

З метою географічного представництва на Конференції, а також для сприяння переговорів та голосування, країни-члени об'єднуються у п'ять геополітичних регіональних груп. Конференція держав-членів збирається щорічно і один раз на п'ять років на спеціальну сесію для розгляду виконання КХЗ. Кожна держава-учасниця має лише один голос. Рішення можуть ухвалюватися за допомогою консенсусу, простою або кваліфікаційною більшістю. Участь у засіданнях мають право брати також держави, які не є членами ОЗХЗ, міжурядові та неурядові організації.

Виконавча рада складається з 41 країн-члена ОЗХЗ, які кожні два роки обираються на Конференції держав-членів, за принципом ротації для всіх членів організації. Раду очолює Голова. Виконавча рада несе відповідальність перед Конференцією та контролює діяльність Технічного секретаріату. До провідних напрямів роботи Ради належать посередницька функція у спірних питаннях щодо дотримання положень КХЗ, вживання заходів щодо країни-порушника та вразі необхідності передача відповідної інформації Генеральній Асамблеї та Раді Безпеці ООН [Executive Council 2020]. Рада також займається підготовкою порядку денного сесій Конференції та бюджету ОЗХЗ, проектів звітів про результати діяльності організації, власну діяльність та інших звітів за потреби, ініціює скликання спеціальних сесій Конференції. Рада має право укладати угоди з державами-членами від іме-

ні ОЗХЗ та зі згоди Конференції угоди з іншими державами і міжнародними організаціями від імені ОЗХЗ, затверджувати угоди або домовленості про здійснення перевірочних заходів. Рада активно співпрацює з національними органами держав-учасниць. Рада приймає звернення про надання допомоги та захисту від загрози використання або використання хімічної зброї. Рада проводить щорічно три регулярні зустрічі та за необхідності необмежену кількість спеціальних. Головування в Раді відбувається шляхом ротації кожні два роки серед представників п'яти регіональних груп. Щорічно обирається або переобирається половина керівного складу Ради. Україна входить до складу Ради від країн Східної Європи до 2020 р. разом з Болгарією, Росією, Румунією та Чехією. Це відкриває додаткові можливості для реалізації зовнішньополітичних завдань України.

До Технічного секретаріату входить близько 500 співробітників з понад 80 держав-членів організації. Більшість співробітників займаються інспекціями та перевітками. Співробітники Секретаріату можуть займати свої посади не більше семи років. Технічний секретаріат готує та подає на розгляд Виконавчої ради проект бюджету, складає щорічні звіти про виконання положень Конвенції, займається поточним діловодством, надає технічну допомогу державам-учасницям щодо реалізації положень КХЗ. Технічний секретаріат повинен сприяти Конференції держав-членів та Виконавчій раді виконувати свої обов'язки, в тому числі проводить інспекції на місці та надавати допомогу державам-членам у розробці національних програм хімічної безпеки [Technical Secretariat 2020]. Очолює секретаріат Генеральний директор. Директор обирається Виконавчою радою на чотири роки. Також до складу Технічного секретаріату входить ряд підрозділів, які дозволяють практично реалізувати функції ОЗХЗ по всіх напрямках. Найбільшим підрозділом є відділ з інспекцій. Інспекції здійснюються на військових та цивільних об'єктах по всьому світу. Так, у 2018 р. Секретаріат здійснив 297 інспекцій, третина з яких стосувалася Сирії [Report of the OPCW 2018]. Ще одним значним підрозділом Секре-

таріату є відділ перевірки, який приймає та аналізує декларації держав-учасниць.

До основних установ ОЗХЗ також належать Науково-консультативна рада, Комісія з питань конфіденційності та Консультативний орган з адміністративних та фінансових питань [Subsidiary Bodies 2020]. Науково-консультативна рада була створена з метою допомоги Генеральному голові отримати більш спеціалізовану інформацію у науковій та технічній галузях. Рада складається з 25 незалежних експертів, які представляють різноманітні університети, науково-дослідні установи, промислові компанії. Оборонні підприємства, військові організації. Експерти обираються Головою з урахуванням справедливого географічного розподілу. Експерти можуть бути обрані максимально на два трирічних терміни. Комісія з питань конфіденційності складається з 20 членів по чотири від кожної регіональної групи, які обираються не більш ніж на три дворічних терміни. Консультативний орган з адміністративних та фінансових питань є допоміжним органом виконавчої влади створеним для надання відповідних консультацій. Дана установа займається перевіркою проекту річної програми, бюджету, звітів про внутрішній нагляд, ревізій та інших фінансових документів.

Інституційна структура ОЗХЗ дозволяє організації в повній мірі виконувати правотворчу, контролюючу, оперативну, інформаційну та організаційну функції для забезпечення виконання основних завдань організації.

З метою реалізації основних завдань ОЗХЗ підтримує відносини, окрім представників національних органів влади, з представниками хімічної промисловості, міжнародними організаціями, представниками громадянського суспільства та окремими особами. Так, співробітництво з хімічними підприємствами дозволяє більш ефективно здійснювати контроль, в тому числі й інспекції на місці, та підтверджувати дотримання країнами-учасницями своїх зобов'язань. Щорічно інспектори ОЗХЗ здійснюють більше 200 інспекцій [Our Partners 2020]. Інспекції сприяють зростанню довіри та ефективної співпраці між учасниками ОЗХЗ. Співробітництво з хімічною підпри-

емствами призвело в 2015 р. до інституалізації відносин ОЗХЗ з Міжнародною радою хімічних асоціацій (ІССА). ІССА об'єднує значну частину представників хімічної промисловості по всьому світу, в тому числі є партнером Союзу хіміків України. Співробітництво між ОЗХЗ та Міжнародною радою хімічних асоціацій посилює спроможності обох організацій у галузі забезпечення хімічної безпеки. Спираючись на положення КХЗ Міжнародна рада хімічних асоціацій разом з Міжнародним союзом фундаментальної та прикладної хімії за участі ОЗХЗ у 2015 р. затвердили Гаазькі етичні настанови. Настанови покликані регулювати дискусійні етичні питання, пов'язані з практичним використанням хімічних речовин. Зв'язок України з переліченими організаціями сприяє ефективній діяльності країни у протидії хімічним загрозам та формуванню позитивного іміджу на міжнародній арені.

Серед міжнародних організацій основними партнерами ОЗХЗ є ООН та Всесвітня митна організація. Співпраця з міжнародними організаціями дозволяє посилити контроль за торгівлею хімічними речовинами та розслідувати імовірне використання хімічних речовин навіть тими країнами, які не є учасниками КХЗ. Прикладом ефективної співпраці ОЗХЗ та ООН стала Спільна місія двох організацій в Сирії у 2013-2014 рр.

Взаємодія ОЗХЗ з представниками громадянського суспільства призвела до утворення в Гаазі у 2009 р. Коаліції Конвенції про хімічну зброю (CWCC). CWCC – це глобальна мережа організацій громадянського суспільства та окремих активістів, яка ставить за мету реалізацію цілей КХЗ та доповнює діяльність ОЗХЗ.

В ОЗХЗ створені та пройшли апробацію процедури співпраці держав-учасниць в сфері хімічної безпеки. Після приєднання до КХЗ та набуття чинності документа держава протягом 30 днів подає до ОЗХЗ декларацію встановленої форми, де зазначається існуюча хімічна зброя в державі, хімічні речовини, матеріали та обладнання, які можуть бути використані для виробництва відповідної зброї [Eliminating Chemical Weapons 2020]. У подальшому подібні декларації держави пода-

ють до організації щороку. Спираючись на декларації ОЗХЗ планує інспекції та перевірки знищення відповідної зброї, речовин, матеріалів та обладнання. Проведення інспекцій входить до компетенції Технічного секретаріату. Держава також подає план знищення хімічної зброї, пов'язані з цим затрати та проблеми. Як правило, держава повинна знищити хімічну зброю протягом 10 років з моменту подання декларації. Однак, в разі виникнення певних ускладнень, ОЗХЗ надає дозвіл на продовження даного терміну. Процес знищення відбувається під постійним контролем інспекторів ОЗХЗ. Інспектори безпосередньо спостерігають за процесом знищення, а також використанням лише дозволених методів знищення. Процедура знищення повинна відповідати національним стандартам безпеки (вони фіксуються у плані знищення) та не шкодити навколишньому середовищу. Також для кожного об'єкту знищення держава-учасниця отримує екологічні дозволи. ОЗХЗ не перевіряє національні стандарти, але контролює, щоб хімічну зброю не скидали у море, не заривали у землю або не спалювали у відкритих ямах. Також контроль відбувається і за хімічними речовинами, які можуть бути використані для виготовлення хімічної зброї.

Інспекції також можуть відбуватися на вимогу однієї держави-члена щодо іншої держави-члена, якщо є підозри у наявності на її території хімічної зброї.

Однією з останніх держав, яка пройшла процедуру знищення хімічної зброї під контролем ОЗХЗ став Ірак. Ірак подав декларацію щодо знищення залишків хімічної зброї у 2009 р. У березні 2018 р. Голова ОЗХЗ Ахмет Узюмджю надав представникам Іраку відповідне свідоцтво про визнання іракським урядом повного знищення залишків хімічної зброї на території держави. За даними ОЗХЗ на території Іраку залишається лише єдиний об'єкт, пов'язаний з виробництвом хімічної зброї, інспекції якого будуть проводитися до 2028 р.

Одним з напрямів діяльності ОЗХЗ є запобігання та допомога державам у реагуванні на хімічний тероризм. В контексті діяльності ОЗХЗ проводить просвітницьку діяльність,

консультує, допомагає у виробленні необхідних законів та надає іншу допомогу [Status of the OPCW's Contribution 2019].

Після ратифікації КХЗ країна зобов'язана внести зміни до національного законодавства із врахуванням положень Конвенції. ОЗХЗ сприяє імплементації положень КХЗ до національного законодавства. Зміни стосуються діяльності уряду (зміна функцій існуючих структурних підрозділів або створення нової установи), військових структур, поліції, митних органів, системи правосуддя, хімічних та інших підприємств, які використовують хімічні речовини, освітніх організацій.

ОЗХЗ спрямовує свою діяльність на розвиток відносин між країнами-учасниками в хімічній галузі: мирному використанню хімічних речовин на національному рівні та розвиток економічних відносин між державами. З цією метою реалізується низка програм та проектів, присвячених обміну інформацією, обладнанням, хімікатами, які сприяють економічному й технологічному розвитку країн-учасниць. Основними з таких ініціатив є Асоційована програма (основний міжнародний навчальний проект, який проводиться в Азії, Європі та Латинській Америці); серія семінарів для чиновників та представників хімічної промисловості; платформа для обміну досвідом між країнами-учасниками; семінари, які проводяться з метою підвищення обізнаності в хімічній галузі; Виконавча програма з інтегрованого управління хімічними речовинами; підтримка дослідницьких проектів; Жінки в хімії тощо. Існує спеціальна програма для підвищення рівня знань в хімічній галузі на африканському континенті. Ряд програм ОЗХЗ спрямовано на розвиток національних хімічних лабораторій. Велику увагу ОЗХЗ приділяє різноманітним навчальним програмам, наприклад, з підготовки декларацій, виявлення небезпечних хімічних речовин, надання необхідної медичної допомоги, набуття практичних навичок реагування на хімічні загрози, навчання тренерів для митниці, юридичні семінари тощо.

ОЗХЗ сприяє активній комунікації та обміну інформацією між державами-учасниками. В межах організації діє механізм інте-

ративної комунікації та співробітництва між національними органами влади та між національними органами влади та ОЗХЗ. Засідання національних органів влади відбуваються щороку з 1999 р. та сприяють утворенню субрегіональних, регіональних та глобальних мереж на підтримку реалізації положень КХЗ, обміну досвідом, з'ясування проблем окремих держав в хімічній галузі тощо. Крім того, з аналогічною метою щорічно в чотирьох регіонах (Азія, Африка, Латинська Америка та Карибський басейн та Східна Європа) проводяться регіональні зустрічі національних органів влади. ОЗХЗ виступає також ініціатором спільних зустрічей представників національних органів влади та хімічної промисловості. Завдяки програмі менторства одна держава може стати ментором щодо іншої держави з питань імплементації положень Конвенції.

В ОЗХЗ існує процедура акредитації лабораторій, яка включає перевірку спроможності лабораторії проводити хімічні аналізи. За необхідності Секретаріат може надавати допомогу національним лабораторіям від організації для підвищення їх технічних можливостей. Допомога може полягати у матеріальній підтримці, наданні консультацій, сприянні підготовки персоналу, стажування персоналу у міжнародних лабораторіях. Крім того, лабораторії країн-учасниць ОЗХЗ мають необхідне програмне забезпечення, доступ до бази даних аналітичної хімії та можливість обміну інформацією між країнами-учасниками. Організація також розробила систему для безпечної передачі конфіденційної інформації через Інтернет, яка забезпечується завдяки шифруванню даних.

Інтернет-база ОЗХЗ містить 34500 хімічних речовин та постійно оновлюється [Handbook on Chemicals 2019]. Крім того, Організація пропонує єдині правила найменування та коди сполук. Регулярно видаються посібники із повним описом хімічних речовин, включаючи молекулярну формулу, хімічну структуру та приклади промислового використання. Це полегшує країнам-учасникам ідентифікувати небезпечні речовини та вчасно повідомляти (як правило, в щорічних деклараціях) про їх наявність на території

держави.

КХЗ визначає право держав на створення національних програм, спрямованих на захист від хімічної зброї та нейтралізації наслідків її використання. Однак, щороку країни-учасниці повинні передавати до Технічного секретаріату інформацію про такі програми.

Діяльність ОЗХЗ переважно спрямована на розробку та застосування превентивних методів захисту від хімічної зброї, однак Організація має розроблені механізми реагування на застосування хімічної зброї та надає учасникам необхідні консультації. Також в Організації існує механізм надання екстреної допомоги в разі застосування хімічної зброї. Допомога може бути у трьох формах. Перша форма допомоги полягає у створенні Добровільного фонду, куди держави-учасниці переводять кошти для надання матеріальної допомоги постраждалим державам. Друга форма допомоги полягає в укладенні угод з організацією щодо надання допомоги на вимогу. Перша угода про надання допомоги на вимогу була укладена між ОЗХЗ та Іраном. Угода передбачала надання медичної допомоги. Третя форма допомоги – пропозиції допомоги держав-учасниць. Наприклад, Швейцарія запропонувала надати необхідне обладнання та навчити представників інших держав-учасниць ним користуватися. У відповідь на дану пропозицію Технічний Секретаріат разом з представниками Швейцарії організував навчальні курси у Швейцарському федеральному інституті ядерного, біологічного та хімічного захисту. В залежності від ситуації, ОЗХЗ передбачено розробка плану допомоги на індивідуальній основі. Обов'язкове проводиться офіційне розслідування експертами Технічного секретаріату того, чи була застосування хімічної зброї. Розслідування може проводитися також на вимогу країни-учасниці або на вимогу ООН на території держави, яка не є членом ОЗХЗ. Державам-учасницям може надаватися матеріальна та технічна допомога.

Тривалий період розслідування не передбачало встановлення того, хто застосовував зброю. З моменту заснування ОЗХЗ мала право лише констатувати факт використання хімічної зброї. У 2018 р. на спеціальній сесії

держави-члени ОЗХЗ підтримали ініціативу Великобританії та проголосували за право називати винних у здійсненні хімічних атак [Організація із заборони 2018].

ОЗХЗ здійснює активну роботу по вшанування пам'яті жертв хімічної зброї. З метою допомоги постраждалим від використання хімічної зброї у 2011 р. Конференція держав-учасниць створила Міжнародну мережу підтримки жертв хімічної зброї, добровільний цільовий фонд для цієї мети, займається інформаційною діяльністю щодо медичної допомоги жертвам хімічної війни, проводить просвітницьку діяльність щодо наслідків використання хімічної зброї. Також Організація вручає Гаазьку премію ОЗХЗ особам чи організаціям, які зробили суттєвий внесок у боротьбу з хімічною зброєю.

Діяльність організації доволі швидко з моменту заснування продемонструвала свою ефективність. В 2013 р. ОЗХЗ отримала Нобелівську премію миру за знищення хімічної зброї, зокрема, у Сирії та внесок у мирне врегулювання сирійського конфлікту. Це був перший випадок, коли інспектори організації працювали в умовах військового конфлікту. У 2013 р. Нобелівський комітет вперше за весь час проведення вручення премії зареєстрував 259 претендентів, серед яких було 50 організацій. Отримання перемоги в умовах такої конкуренції свідчило про видатку роль ОЗХЗ у вирішенні проблем міжнародної хімічної безпеки.

Завдяки зусиллям ОЗХЗ на 2019 р. 97,51% запасів хімічної зброї, оголошених державами, що нею володіють, було знищено [OPCW by the Numbers 2019].

Україна є повноправним учасником ОЗХЗ та має можливість безпосередньо впливає на забезпечення міжнародної хімічної безпеки. ОЗХЗ розробляє та вдало впроваджує механізми, які дозволяють на національному рівні побудувати ефективно систему хімічної безпеки та в разі необхідності отримати міжнародної допомогу у протидії хімічній зброї. Крім того, подальше співробітництво України з ОЗХЗ сприятиме економічному, науковому, освітньому, культурному розвитку держави та поглибленню міжнародної співпраці.

Висновки.

До Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення приєдналися майже всі країни світу, відповідно Організація із заборони хімічної зброї має універсальний характер. ОЗХЗ має чітку систему установ. Зважаючи на глобальний характер діяльності організації, кількість цих установ не є значною, що не переобтяжує діяльність ОЗХЗ бюрократичним процесом і дозволяє швидко реагувати на проблеми. Реалізація основних завдань ОЗХЗ здійснюється через аналіз національних декларацій, інспекції, консультації, матеріальну та технічну допомогу державам-учасникам, створення інформаційного

простору для обміну досвідом та необхідними даними між членами організації, різноманітні освітні та наукові програми, співробітництво з державними та недержавними акторами поза межами ОЗХЗ, розробку конкретних методів попередження використання та нейтралізації наслідків використання хімічної зброї. Структура та функції ОЗХЗ спрямовані на досягнення цілей Конвенції та трансформуються у відповідності із міжнародними викликами безпеки. Продовження співробітництва з ОЗХЗ надає Україні широкі перспективи для вдосконалення національної системи хімічної безпеки, орієнтованих на провідні світові практики, а також дозволить отримати оперативну допомогу в разі виникнення хімічної небезпеки.

Бібліографічні посилання / References

- Conference of the States Parties. Setting the OPCW's strategic direction. (2020). Retrieved 28.03.2020 from <https://www.opcw.org/about-us/conference-states-parties>
- Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction. (1992). Retrieved March 28, 2020 from https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVI-3&chapter=26&clang=en
- Eliminating Chemical Weapons. Committed to complete and verifiable destruction. (2020). Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/our-work/eliminating-chemical-weapons>
- Executive Council. (2020). The governing body of the OPCW. Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/about-us/executive-council>
- Handbook on Chemicals. (2019). Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/resources/declarations/handbook-chemicals>
- OPCW by the Numbers. (2019). Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/media-centre/opcw-numbers>
- OPCW Mission Statement. (2020). Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/about-opcw/mission/>
- Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons. Retrieved March 28, 2020 from <https://www.ungm.org/Shared/KnowledgeCenter/Pages/OPCW>
- Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons. Retrieved March 28, 2020 from <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2013/opcw/facts/>
- Our Partners. Working together for a world free of chemical weapons. (2020). Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/about-us/our-partners>
- Report of the Forty-Fifth Session of the Advisory Body on Administrative and Financial Matters. (2018). Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/2018/08/abaf-45-01%28e%29.pdf>
- Report of the OPCW on the Implementation of the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction in 2018. (2018). Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/2019/12/c2404%28e%29.pdf>
- Status of the OPCW's Contribution to Global Anti-terrorism Efforts. (2019). Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/2019/02/ec90dg08%28e%29.pdf>
- Subsidiary Bodies. (2020). Retrieved 28.03.2020 from <https://www.opcw.org/about-us/subsidiary-bodies>
- Technical Secretariat. Facilitating the implementation of the Convention. (2020). Retrieved March 28, 2020 from <https://www.opcw.org/about-us/technical-secretariat>

- Кучеренко, С.М. (1999). Конвенція про заборону хімічної зброї і України: історичний досвід, сучасний стан і перспективи. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 2, 193-201. / Kucherenko, S.M. (1999). Konventsiiia pro zaboronu khimichnoi zbroi i Ukrainy: istorychnyi dosvid, suchasnyi stan i perspektyvy. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*, 2, 193-201.
- Левченко, О.Є. (2014). Хімічна безпека як елемент національної безпеки. *Наука і практика*, 1, 38-49. / Levchenko, O.Ye. (2014). Khimichna bezpeka yak element natsionalnoi bezpeky. *Nauka i Praktyka*, 1, 38-49.
- Організація із заборони хімічної зброї дістала право називати винних у хіматаках. (2018). / Orhanizatsiia iz zaborony khimichnoi zbroi distala pravo nazyvaty vynykh u khimatakakh (2018). Retrieved March 28, 2020 from <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/-organizatsija-po-zaboroni-himichnoji-zbroji-otrimala-pravo-nazivati-vinnih-u-himatakah-253136.html>
- Тероризм: сучасний стан та міжнародний досвід боротьби. (2003). / Р.А. Калюжний, В.П.Журавльов, В.В. Колосков [та ін.]. К.: Національна академія внутрішніх справ України. / *Teroryzm: suchasnyi stan ta mizhnarodnyi dosvid borotby*. (2003). / Kaliuzhnyi, R.A. Zhuravljov, V.P., Koloskov, V.V. Bantyshev, V.F., Melnyk, A.O. Muzhenko, P.M., Romaniuk, B.V., Usenko, O.V. Kyiv: National Academy of Internal Affairs of Ukraine.